

Д. В. Шукін,
здобувач, Міжрегіональна академія управління персоналом
ORCID ID: 0000-0003-0994-4780

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.8.88

ПРИЧИНИ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ ТА НАСЛІДКИ ЇХ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

D. Shchukin,
post-graduate student of the Interregional Academy of Personnel Management

CAUSES OF ECONOMIC CRISIS AND EFFECTS OF THEIR EFFECTS ON THE ECONOMY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Будь-яке суспільство прагне забезпечення постійного, безперервного стійкого економічного зростання. Проте спостереження показують, що довгостроковий економічний ріст не є рівномірним, а постійно переривається періодами економічної нестабільності та різноманітними кризовими явищами, які супроводжують людство протягом усієї історії. Зростання та глобалізація економіки призводять і до зростання масштабів економічних криз, які стають все більш руйнівними та більш довготривалими за часом, що робить обов'язковим завданням дослідження криз з метою їх упередження та мінімізації їх негативного впливу на економіки держав та їх суб'єктів.

З огляду на це, у статті представлено результати дослідження причин та наслідків впливу на вітчизняну економіку та промисловість двох останніх економічних криз — 2008—2009 та 2013—2014 років.

Any society seeks to ensure a permanent, continuous sustainable economic growth. However, observations show that long-term economic growth is not uniform, and is constantly interrupted by periods of economic instability and various crisis phenomena that accompany humanity throughout history. Growth and globalization of the economy also lead to an increase in the scale of economic crises that are becoming more devastating and longer-term in time, making it mandatory to study crises to prevent them and minimize their negative impact on the economies of states and their subjects.

In this regard, the article presents the results of the study of the causes and consequences of the impact on the domestic economy and industry of the last two economic crises — 2008—2009 and 2013—2014.

The industrial sector of Ukraine is an important system-forming factor of economic development of the country, which in one way or another affects all its other spheres and industries. More than 3 million people are involved in industrial complex enterprises. Industrial production accounts for one fifth of the value added, as well as more than half of the export potential of the state. In today's difficult external economic conditions, it is the industrial complex that acts as the main factor in the "survival" of Ukraine.

In the Ukrainian economy, the role of industry, its largest sector, remains leading. It should be noted that about one third of the basic means of production, directly employed in the economy, is concentrated in this area. Today's situation is very unusual, but with all its complexity, industrial production is one of the main sources of wages for hired workers, real profits of entrepreneurs, currency and tax revenues of the state.

The general state of the industry at this time has the nature of deindustrialization, which is associated with a significant reduction of contributions (almost twice) to industry in the economy;

structural obsolete production; technological backwardness; bankruptcy and closure of high-tech enterprises; depreciation of fixed capital; retardation of reproductive processes; a chronic shortage of investment resources. All this requires revision and improvement of the principles of activity of domestic industrial enterprises, giving them anti-crisis character, taking into account the frequency and nature of economic crises, in order to minimize their negative impact.

*Ключові слова: економіка, промислові підприємства, валовий внутрішній продукт, криза, динаміка.
Key words: economy, industrial enterprises, gross domestic product, crisis, dynamics.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Промисловий сектор України виступає важливим системоутворюючим чинником економічного розвитку країни, який тим чи іншим чином позначається на всіх інших її сферах і галузях. На підприємствах промислового комплексу працює більше, ніж 3 млн осіб. Промислове виробництво формує п'яту частину доданої вартості, а також більшу половину експортного потенціалу держави. В сучасних тяжких зовнішньоекономічних умовах саме промисловий комплекс виступає головним чинником "виживання" України.

В економіці України роль промисловості — її наймасштабнішого сектора — залишається ведучою. Слід відзначити, що приблизно третина основних засобів виробництва, безпосередньо зайнятих в економіці, сконцентрована саме в цій галузі. Сьогоднішня ситуація — дуже неординарна, але при всій її складності, промислове виробництво є одним з основних джерел оплати праці найманих працівників, реальних прибутків підприємств, валютних і податкових надходжень держави.

Загальний стан галузі в цей час має характер деіндустріалізації, що пов'язано з суттєвим зменшенням внесків (майже вдвічі) промисловістю в економіку держави; структурною застарілістю виробництва; техноло-

гічною відсталістю; збанкрутуванням та закриттям високотехнологічних підприємств; зношеністю основного капіталу; загальмовуванням відтворювальних процесів; хронічного дефіциту інвестиційних ресурсів [3]. Все це вимагає перегляду та вдосконалення засад діяльності вітчизняних промислових підприємств, надання їм антикризового характеру, з огляду на частоту та характер економічних криз, з метою мінімізації їх негативно впливу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у дослідження причин економічних криз та їх наслідків для економіки внесли такі зарубіжні та вітчизняні науковці: О. Барановський, О. Василенко, Т. Ганущак, А. Грязнова, Н. Коротченко, В. Козик, В. Кошкін, Л. Лігоненко, Р. Попов, Л. Скібицька, Г. Савіна, М. Сушко, О. Судакова, Е. Татарніков, В. Федоренко, А. Філіпенко, А. Чернявський, А. Чухно, З. Шершньова, С. Юрій та інші.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є визначення основних ризиків та загроз криз 2008—2009 та 2013—2014 років, які чинили негативний вплив на вітчизняну промисловість, а також наслідків цих криз.

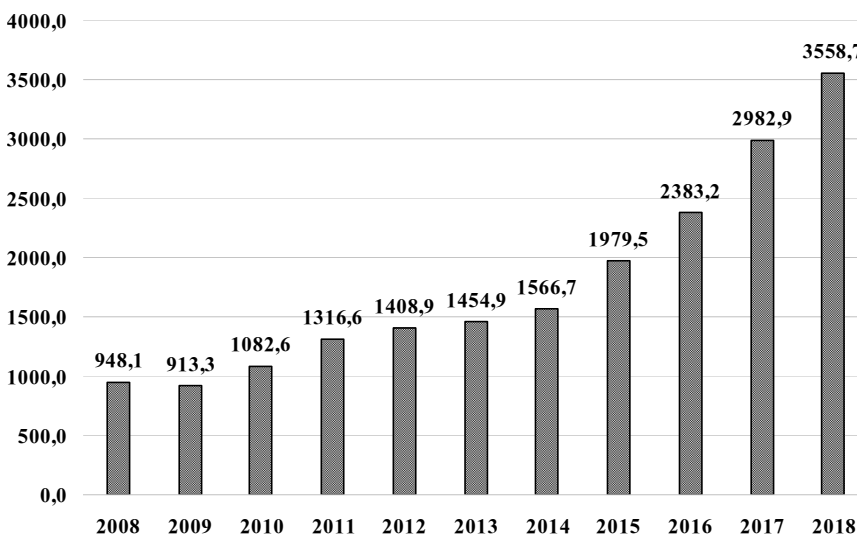

Рис. 1. Динаміка номінального ВВП України протягом 2008—2018 років, млрд грн

Джерело: побудовано автором на основі [1].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У 20-му сторіччі вітчизняна економіка пережила дві значні кризи, при цьому, вже після першої з них Україна та промислові підприємства продовжують перебувати в міжкризовому просторі.

Криза 2008—2009 років, хоча і розпочалася в фінансовому секторі, мала руйнівний вплив на вітчизняну економіку та промисловість і навіть деякі позитивні тенденції у динаміці вітчизняного ВВП у 2010—2011 роках не були свідченням стійкого зростання або відновлення економіки та промисловості країни. Даний період можна було назвати періодом часткового відновлення та компенсації втрат, що були понесені економікою України та

Таблиця 1. Динаміка офіційного курсу гривні до іноземних валют

Дата	Курс НБУ, грн за 1 дол. США	Курс НБУ, грн за 1 євро
01.01.08	5,05	7,43
01.01.09	7,70	10,85
01.01.14	7,99	11,04
01.02.14	7,99	10,80
01.03.14	9,69	13,39
01.04.14	10,99	15,16
01.05.14	11,40	15,80
01.06.14	11,87	16,16
01.07.14	11,78	16,09
01.08.14	11,96	16,00
01.09.14	13,11	17,29
01.10.14	12,95	16,30
01.11.14	12,95	16,21
01.12.14	15,14	23,74
01.01.15	15,76	19,23
01.01.16	23,78	25,55
01.01.17	27,19	28,42

Джерело: побудовано автором на основі [4].

промисловими підприємствами протягом 2008—2009 років.

Незважаючи на те, що криза 2013—2014 років не була такою руйнівною як попередня, але падіння промисловості, що розпочалось після кризи 2008—2009 років, мало своє продовження і після кризи 2013—2014 років. Слід також врахувати той факт, що:

по-перше, кризу 2008—2009 років було доволі складно ідентифікувати, потенційні ризики, які мали місце у світовій економіці у період до 2008 року більшістю науковців та економістів розглядались лише як позитивні тенденції розвитку економіки і в цьому не вбачались ані ризики, ані потенційні загрози;

по-друге, на відміну від кризи 2008—2009 років криза 2013—2014 років була очікуваною, передбачуваною і наближалася вона доволі послідовно. В Україні вона також була посилена політичною кризою та початком зовнішньої агресії та окупації важливих для вітчизняної промисловості територій з боку Росії у 2014 році.

Зазначений висновок підтверджує аналіз динаміки номінального валового внутрішнього продукту України в гривні (рис. 1). Неочікуваність, важка передбачуваність кризи 2008—2009 років призвели до першого падіння рівня вітчизняного валового внутрішнього продукту в гривні протягом періоду з 2008 по 2018 рік включно — падіння ВВП України по результатах 2009 року склало 34,8 млрд грн. Навіть після кризи 2013—2014 років ми не спостерігаємо на рисунку 1 значних негативних впливів кризи на ВВП. Але в цьому випадку під час аналізу не враховано одну важливу причину, яка не відображена на цьому рисунку але дозволила отримати позитивну динаміку, — знецінення національної валюти України.

Так, стрімке зростання вітчизняного валового внутрішнього продукту після 2014 року було спричинено не покращанням функціонування промисловості та не надто сильним зростанням економіки. Причиною такого стрімкого зростання ВВП України в гривні стало значне знецінення національної валюти гривні (табл. 1). Саме

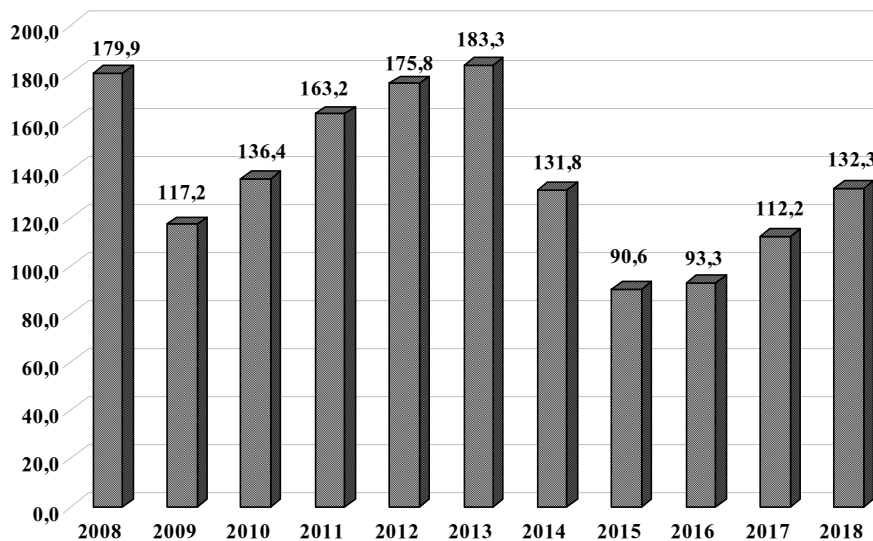

Рис. 2. Динаміка номінального ВВП України протягом 2008—2018 років, млрд дол. США

Джерело: побудовано автором на основі [1].

Таблиця 2. Динаміка ВВП України та інших країн світу за 2008—2017 рр., млрд дол. США

Рік	Україна		Німеччина		Польща		США		Японія	
	ВВП	ВВП на душу населення	ВВП	ВВП на душу населення	ВВП	ВВП на душу населення	ВВП	ВВП на душу населення	ВВП	ВВП на душу населення
2008	179	3874	3624	45699	534	13928	14720	48401	4849	39339
2009	117	2529	3298	41733	440	11475	14481	47002	5035	40855
2010	136	2553	3304	41786	480	12507	14958	48373	5495	44508
2011	163	3559	3628	46810	529	13800	15534	49791	5896	48168
2012	176	3866	3426	44065	500	13058	16254	51450	5960	48603
2013	182	3954	3601	46513	524	13684	17299	52787	5156	40454
2014	130	2421	3699	47903	545	14237	17975	54598	4849	38096
2015	91	2125	3364	41177	477	12475	18120	56207	4383	34474
2016	93	2185	3467	41936	471	12332	18629	57467	4939	38894
2017	110	2194	3700	44550	510	13429	19390	59501	4872	38440

Джерело: побудовано автором на основі [1].

це знецінення дозволило уникнути ще більшого падіння ВВП після кризи 2008—2009 років, адже за 2008 рік він зріс 52%.

Знецінення національної валюти за 2014 рік склало 97%, що також дозволило не лише уникнути стрімкого падіння, а й утримати позитивну тенденцію у динаміці національного валового внутрішнього продукту в гривні завдяки валютній виручки, що отримували вітчизняні експортери промислові підприємства. Слід також зазначити, що знецінення національної валюти продовжувалось і в 2015, і в 2016 роках (зростання за 2015 рік склало 50%, за 2016 — 14%), але якщо це мало позитивний вплив на рівень ВВП, то, з іншого боку, це продовжувало спричиняти негативний тиск на фінансові результати промислових підприємств, що не були експортерами продукції і не мали валютної виручки.

У випадку ж аналізу вітчизняного ВВП у доларах США (рис. 2) ми можемо побачити всі негативні наслідки обох, з означених вище криз:

— після кризи 2008—2009 років вітчизняний ВВП знизився на 62,7 млрд дол. США у 2009 році з 179,9 млрд дол. США;

— після кризи 201—2014 років вітчизняний ВВП знизився на 51,5 млрд дол. США у 2014 році і 41,2 млрд дол. США у 2015 році. Тобто загальна сума падіння за результатами кризових явищ, що виникли у 2013—2014 роках і відбуваються на сьогодні, у 2014—2015 роках склала 92,7 млрд дол. США.

Слід також зазначити, що зважаючи на триваючі кризові явища в економіці України, зовнішню агресію та інші причини, ризики та загрози зовнішнього та внутрішнього характеру номінальний ВВП України в доларах США так і не відновився і не досяг свого докризового рівня. Порівняно з 2008 роком і за період до 2019 року номінальний ВВП знизився з 179,9 млрд дол. США у 2008 до 132,3 млрд дол. США у 2018 році, тобто на 47,6 млрд дол. США.

Порівнюючи вплив криз 2008—2009 та 2013—2014 років на Україну з впливом на найбільші країни світу на прикладі ВВП ми вбачаємо подібні ситуації лише за наслідками кризи 2008—2009 років (табл. 2). Водночас, зарубіжним країнам, на відміну від України вдалось уникнути руйнівного та негативного впливу кризи 2013—2014 років, у тому числі завдячуючи стабільності курсу національних валют зазначених країн. Окрім цього, з 2014 року розрахунок ВВП України розраховується без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Для визначення важливості промислових підприємств та промисловості для вітчизняної економіки проведемо аналіз структури валового внутрішнього продукту України та порівняння її зі структурою найбільш розвинених країн світу.

Здійснений нами аналіз трисекторної структури ВВП України та найбільших країн світу (табл. 3) дозволив нам зробити висновок, що структура ВВП України не силь-

Таблиця 3. Трисекторна структура ВВП країн "Великої сімки" та України у 2012 р. та 2015—2016 рр., %

Країна	Промисловість			Сільське господарство			Сектор послуг		
	2012	2015	2016	2012	2015	2016	2012	2015	2016
Країни «Великої сімки»									
Великобританія	20,8	19,7	19,2	0,7	0,6	0,6	78,5	79,6	80,2
Канада	28,5	28,9	27,7	1,7	1,6	1,6	69,8	70,5	70,7
Італія	24,2	23,6	23,9	2,0	2,2	2,2	73,8	74,2	73,8
Німеччина	30,5	30,2	30,3	0,8	0,7	0,6	68,6	69,1	69,1
США	19,2	20,8	19,4	1,1	1,6	1,1	79,7	77,6	79,5
Франція	18,8	19,3	19,4	2,0	1,7	1,7	79,2	79,0	78,8
Японія	26,1	26,6	27,7	1,1	1,2	1,2	72,8	72,2	71,1
Середнє значення для країн «Великої сімки»	24,0	22,7	23,9	1,3	1,4	1,3	74,6	74,6	74,7
Україна	31,4	24,4	26,3	9,5	13,4	14,4	59,1	62,2	59,3

Джерело: [5].

но відрізняється від структури провідних країн. У частині частки промисловості в структурі ВВП Україна є схожою з зазначеними країнами, а основні відмінності стосуються сільського господарства та сектору послуг — в Україні сільське господарство займає більшу частку ніж в країнах "Великої сімки", а з сектором послуг ми маємо протилежну ситуацію — в Україні він займає меншу частку ніж в країнах "Великої сімки". Зважаючи на таке суттєве значення промисловості та промислових підприємств у структурі валового внутрішнього продукту, можна сміливо стверджувати, що будь-які негативні зміни в діяльності промислових підприємств, які можуть бути викликані ризиками, загрозами та кризами негативно впливають на всю вітчизняну економіку.

На підставі проведеного аналізу структури валового внутрішнього продукту України протягом 2010—2018 років встановлено, що промислові підприємства, які задіяні в сферах добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість в сукупності займали найбільшу питому вагу в структурі валового внутрішнього продукту України. Більше зазначених сфер були лише торгівля та сільське, лісове та рибне господарство, що є характерним для вітчизняної економіки. Однак така особливість має певні хиби створює і додаткові ризики для вітчизняної економіки та промислових підприємств.

Криза 2008—2009 років призвела до суттєвої деформації структури вітчизняної промисловості, яка полягала в такому:

- з одного боку, відбулось зменшення частки промислових підприємств, що займались виробництвом сировини та напівфабрикатів: найбільший спад мав місце серед підприємств металургійного виробництва — на 8,3% до 17,3%, далі йшло зменшення частки підприємств з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки і підприємств добувної промисловості на 2,1% кожне та інші підприємства;

- з іншого боку, спад цих галузей не спричинив зростання та компенсацію цього спаду збільшенням питомої ваги високотехнологічних та інноваційних підприємств, які також підпали під негативний вплив кризи, внаслідок чого їх частка також мала тенденцію до зниження.

Окремо необхідно виділити основні характерні риси та недоліки функціонування та управління діяльністю вітчизняних промислових підприємств, які, на нашу думку, створюють для них додаткові ризики та загрози, не дозволяють швидко подолати негативні наслідки криз та розпочати процес відновлення, нормального стабільного функціонування:

- неготовність вітчизняних промислових підприємств до кризи через відсутність стратегічного мислення у власників та менеджерів, якісного антикризового інструментарію та механізмів,

- моральне та фізичне старіння виробничих фондів підприємств,

- низький рівень продуктивності та великий рівень енергетичної затратності, що не дозволяє знизити собівартість продукції, яка виробляється,

- продукція вітчизняних промислових підприємств є слабо диверсифікованою і неспроможна якісно конкурувати не лише на міжнародних ринках, а й на вітчизняному ринку,

- більшість великих та середніх промислових підприємств значною мірою залежить від монопольних зовнішніх джерел сировини і, особливо, енергії,

- вітчизняні промислові підприємства виробляють переважно низькотехнологічну продукцію, яка є основною статтею вітчизняного експорту і суттєво залежить від кон'юнктури світового ринку, а її ціна має низький рівень інноваційної складової.

Аналіз фінансових результатів діяльності промислових підприємств показав, що кожен кризовий період спричиняв обвал фінансових результатів їх діяльності. При цьому кожна наступна криза мала ще більш негативний і руйнівний вплив на діяльність промислових підприємств: по результатах 2009 року фінансовий результат промислових підприємств складав — 4,7 млрд грн, то по результатах 2014 року — уже — 166,4 млрд грн. Наслідок цього — необхідність більшого терміну для початку відновлення: після кризи 2009 року ми спостерігаємо покращення у результатах діяльності промислових підприємств уже наступного 2010 року, після кризи 2014 року певне відновлення наступає лише через — у 2016 році.

Як негативну тенденцію, слід відмітити також зростання збиткових промислових підприємств після кожної з означених вище криз — після кризи 2008—2009 років їх обсяг досяг 41,3% від загальної кількості промислових підприємств.

Після кризи 2013-2014 років ми отримали зовсім іншу картину — частка збиткових промислових підприємств скоротилась майже на 15% порівняно з 2010 роком і склала 27,1% за результатами 2015 року, водночас відбулось значне погіршення фінансового результату промислових підприємств — до 2014 року фінансовий результат був позитивним, а після 2014 року фінансовий результат набув від'ємного значення і був таким аж до 2017 року. При цьому, збиток третьої частини промислових підприємств був значно вище ніж прибуток 2/3 промислових підприємств України — 27,1% вітчизняних підприємств отримали за результатами 2015 року збиток у розмірі 271,7 млрд грн.

Серед основних чинників, які мали негативний вплив на діяльність промислових підприємств та визначали погіршення показників в промисловості в час, коли криза 2008—2009 років набувала найбільшої інтенсивності, були:

1. Погіршення умов торгівлі на міжнародних ринках сировинних товарів та товарів низького технологічного переділу (металу, добрив), що стримувало активізацію діяльності в експортоорієнтованих галузях української промисловості. Низхідна траєкторія цін на металопродукцію почала "видавлювати" з світових ринків продукцію з високою собівартістю виробництва. Оскільки серед найбільших експортерів металу під таку категорію потрапляв український металопрокат, вітчизняні компанії в жовтні — листопаді втратили значну частину зовнішніх ринків.

2. Зменшення обсягів виробництва в країнах, які виступали основними торговельними партнерами нашої держави, спричинені поглибленням світової фінансової кризи. Внаслідок цього відбулось суттєве зниження попиту на продукцію вітчизняних промислових підприємств як інвестиційного, так і проміжного спожив-

вання. Це також призвело до зниження надходження валютної виручки в Україну від реалізації продукції цими підприємствами.

3. Скорочення попиту на продукцію вітчизняних промислових підприємств на внутрішньому ринку з боку як населення (продукція харчової, легкої, деревообробної промисловості та автомобілебудування), так і державного та приватного секторів (продукція добувної промисловості, машинобудування). Зростання реальних доходів населення наприкінці 2008 року скоротилося більш ніж вдвічі, що відобразилося на зменшенні внутрішнього попиту на продукцію вітчизняної промисловості. Стимулюючим чинником для розширення споживчого попиту стало посилення банками вимог до позичальників, що відповідно сприяло зниженню обсягів кредитування цього сегмента ринку.

4. Суттєве зниження платоспроможності промислових підприємств, що спровокувало неможливість отримання кредитів у банках на вигідних умовах для забезпечення потреб у фінансуванні інвестиційних планів, а також забезпечення в достатньому обсязі обіговими коштами. Наявні фінансові ресурси багатьох суб'єктів господарської діяльності акумульовані в запасах готової продукції, ціна і попит на яку зменшуються. Через дефіцит ліквідних коштів ускладнюється процес розрахунків з контрагентами. Внаслідок цього, було запущено циклічний процес нарощування дебіторської та кредиторської заборгованості по всій промисловості. Станом на 01.10.2008 року дебіторська заборгованість підприємств зросла на 33,6% порівняно з початком року і становила 706,7 млрд грн.

5. Зростання витрат на основні складові собівартості. Постійне зростання впродовж року собівартості продукції, спричинене зростанням вартості енергоносіїв (на 42,2% до грудня 2007 р.), збільшенням тарифів на залізничні перевезення (на 49%), підвищенням заробітних плат (на 33,7% середньої по промисловості та на 30% мінімальної), як наслідок, спричинило зниження рентабельності виробництва та інвестиційної привабливості. У 2008 р. частка збиткових підприємств склала 33,9%, зокрема у промисловості цей показник сягнув 41,3% [2].

Зазначені та інші чинники мали негативний вплив і на кількість вітчизняних промислових підприємств. Аналіз динаміки кількості промислових підприємств України в періоді 2010—2018 років дозволяє виділити чітку тенденцію до скорочення промислових підприємств одразу після кризи: обсяг промислових підприємств зменшувався після обох криз (кризи 2008—2009 років та кризи 2013—2014 років), при цьому дане зменшення відбувалось протягом двох років після обох криз.

Найбільше скорочення кількості промислових підприємств мало після кризи 2008—2009 років та негативних наслідків в діяльності підприємств, що були спровоковані даною кризою. Найбільшим протягом усього періоду дослідження було скорочення промислових підприємств в 2011 році — 29 714 одиниць, в 2012 році кількість підприємств зменшилась ще на 8 227 одиниць.

Після кризи 2013—2014 років зменшення промислових підприємств не було таким великим як після поперед-

ньої кризи, водночас, воно тривало 3 роки: в 2016 році їх кількість зменшилась на 8 080 одиниць, в 2017 році — на 3 193 одиниці, в 2018 році — на 104 одиниці. Зважаючи на збереження кризових явищ в економіці України, корупцію державного апарату та триваючу агресію з боку Росії і окупацію частини нашої країни можна очікувати подовження цієї негативної тенденції.

ВИСНОВКИ

Багатомірність криз 2008—2009 та 2013—2014 років, які відбулись в Україні, а також той факт, що показники падіння та погіршення стану вітчизняної економіки та вітчизняних промислових підприємств суттєво перевищили відповідні показники більшості розвинутих країн та країн, що розвиваються, які також потерпають від світових фінансових криз, підтверджують правильність здійсненого нами дослідження генези та проявів негативних процесів в Україні, виявлення внутрішніх суперечностей, які лежать в їх основі. Це має дати змогу виявити оптимальні напрями та дієві інструменти антикризової політики, спрямованої як на послаблення негативного впливу кризи, збереження макроекономічної стабільності, так і на уникнення післякризової депресії, якнайшвидше відновлення ділової та інвестиційної активності на підґрунті якісних структурних зрушень в економіці.

Література:

1. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Я.А. Жаліло, О.С. Бабанін, Я.В. Белінська [та ін.]; за заг. ред. Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2009. — 142 с.
3. Інформаційно-аналітичний портал NAI Ukraine [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://naiukraine.com/nai-ukraine-ekonomika-ukrayiny-u-2016-rotsi-prodemonstruvala-stabilizatsiyu-z-tendentsiyeyu-do-pomirnogo-zrost., c. 28>.
4. Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
5. The World Factbook [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications>.

Referenses:

1. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 25 March 2019).
2. Zhalilo, Ya.A. Babanin, O.S. and Belinskaya, Ya.V. (2009), *Ekonomichna kryza v Ukraini: vymiry, ryzyky, perspektyvy* [The economic crisis in Ukraine: dimensions, risks, prospects], NISS, Kyiv, Ukraine.
3. Information and Analytical Portal of NAI Ukraine (2019), available at: <http://naiukraine.com/nai-ukraine-ekonomika-ukrayiny-u-2016-rotsi-prodemonstruvala-stabilizatsiyu-z-tendentsiyeyu-do-pomirnogozrost> (Accessed 25 March 2019).
4. National bank of Ukraine (2019), available at: <https://www.bank.gov.ua> (Accessed 25 March 2019).
5. The World Factbook (2019), available at: <https://www.cia.gov/library/publications> (Accessed 25 March 2019).

Стаття надійшла до редакції 04.04.2019 р.